DOI: 10.31359/2079-6242-2024-47-168
УДК 343.9

***В. В. Ворожбіт-Горбатюк*,** доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права, здобувачка поза аспірантурою ОНП «Право», НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0002-5138-9226

ГУМАНІСТИЧНІ КОНЦЕПТИ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Як гуманіст, я зневажаю війни. Це заняття для тварин.
І, водночас, жодна з тварин не веде війни так наполегливо, як людина.
Тюдори

Вступ (постановка проблеми). Відкрита збройна агресія проти України, яка триває третій рік поспіль, загроза суверенітету і територіальній цілісності незалежної демократичної держави, що триває з 2014 року, красномовно свідчить про те, що в царині гуманістичних концептів, які визначають поступальний рух людської цивілізації і прогрес в усіх сферах суспільно-правових відносин, зазнає негативних трансформацій, а, можливо, вказує на недієвість і формалізм інструментів інтерпретації і дотримання людяності як визначального гуманістичного концепту в системах «людина – людина», «людина – суспільство», «людина – держава», «людина – світ». На превеликий жаль, реалії українського сьогодення свідчать про те, що людяність і основоположні права людини – найуразливіша гуманістична категорія. Відкрита збройна агресія проти України актуалізує звернення усієї спільноти науковців, фахівців-практиків в усіх сферах суспільно-правових відносин до актуалізації гуманістичних цінностей, що визначають також зміст та напрями розвитку кримінології, кримінального права, зокрема затребуваним є визначення методології і реалізації гуманістичних концептів пробаційних програм у вирішенні завдань щодо запобігання кримінальних правопорушень. Адже саме на ці завдання спрямовано увагу представників Комітету міністрів Ради Європи, Парламентської асамблеї Ради Європи, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, Комісара Ради Європи з прав людини, Європейської комісії «За демократію через право» («Венеціанська комісія») та інших дорадчих і моніторингових органів у співпраці з українською владою[1].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Загальні методологічні базиси пробації як правового явища і, власне, елемента системи запобігання злочинності презентовано у наукових публікаціях О. Богатирьової[2], О. Колба[3], І. Алєксєєва[4]. Викликають науковий інтерес аналітико-узагальнюючі матеріали стендових доповідей В. Батиргареєвої, А. Галая, О. Мицька, Ю. Нікуліна, В. Пивоварова, О. Суботенко, І. Яковець, присвячені

[1] План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» CM(2022)187, 29 листопада 2022. Документ підготовлено Директоратом з координації програм. Документ затверджено Комітетом міністрів Ради Європи 14 грудня 2022 (CM/Del/Dec(2022)1452/2.4). <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023–2026-ukr/1680aa8282> (дата звернення: 12.03.2024)

[2] Богатирьова О І 'Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань' (дис. доктор. юрид наук Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014)

[3] Колб О Г 'Пробація як один з напрямів протидії кримінальній субкультурі' (2012) 4. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ 141–150.

[4] Алексєєв І С. 'Організаційно-правові основи діяльності органу пробації' (2018) 2Держава та регіони. Сер. Право 52–57.

актуальним методологічним, теоретичним і практичним проблемам реалізації завдань пробаційних програм під час запровадженого в Україні воєнного стану[1]. Слід зазначити про контраверсійний підхід в оприлюднених стендових доповідях на зазначених науково-практичних заходах. Науковці поступово відходять від заангажованості і стереотипізації, пріоритету висвітлення лише позитивних змін і досягнень. У реаліях українського сьогодення, коли відбувається збройна агресія та існує реальна загроза державному суверенітету України, важливо осмислити і знайти науково виважені способи забезпечення системності в сфері запобігання злочинності через інститут пробації як комплексне явище в багатоаспектному розумінні, презентованому В. Коваленком у науковій публікації з досвіду наглядової пробації у США[2], науково інтерпретувати можливі утруднення, реальні виклики і їх рішення в надскладних, часто об'єктивно трагічних реаліях буття українських громадян, які 24/7 перебувають в ситуації загрози життю. Заявлену у назві проблему започатковано автором у низці публікацій, зокрема у науковій статті щодо євроінтеграційного спрямування впливу на повнолітніх суб'єктів пробаційних програм[3]. Фундамент цієї наукової розвідки склали висновки і міркування В. Голіни[4], В. Сокуренка[5], Д. Ягунова[6]. Попри широку бібліографію, зазначена у назві цієї публікації, проблема потребує комплексного міждисциплінарного вивчення і науково-практичного дискурсу. Особливо значимими, на наш погляд, є проблеми інтерпретації гуманістичних цінностей і концептів, які визначають цільові, змістові і процесуальні аспекти використання пробаційних програм у комплексі заходів і засобів запобігання злочинності.

Мета статті: конкретизувати гуманістичні концепти пробаційних програм у вирішенні завдань запобігання кримінальним правопорушенням.

Виклад основного матеріалу. У статті 2 Закону України «Про пробацію» чітко визначено, що «пробаційна програма – це програма, яка призначається за рішенням суду особі, засудженій до пробаційного нагляду, або особі звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити»[7], а в статті 6 цього Закону України серед завдань пробації виокремлено таке: «реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень»[8]. Отже, на законодавчому рівні конкретизовано обов'язковість використання пробаційних програм для запобігання злочинності. Ключовими ознаками використання пробаційних програм для запобігання злочинності визначено комплексність заходів (корекційних, формувальних, мотиваційних до позитивних змін особистості). Розглядаючи пробаційні програми в комплексі заходів запобігання злочинності, передусім йдеться про індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням, коли адресатом індивідуального запобігання злочинам виступає суб'єкт пробації, його світоглядні орієнтири, цінності-сенси, які виступають спонуками соціальної поведінки, рівень соціалізації такого суб'єкта і стан сформованості в нього правосвідомості. Ці та інші характеристики є предметом вивчення кураторами пробаційних програм, працівниками соціально-психологічних служб, іншими фахівцями, які залучені до реалізації пробаційної програми. Зрештою, для вивчення і досягнення успіху в індивідуальному запобіганні кримінальним правопорушенням має значення не лише комплекс запобіжних заходів, а й системне

[1] *Реалізація прав засуджених в суспільстві змін: науковий і прикладний дискурс* : дайджест стенд. доп. наук.-метод. семінару у формі круглого столу онлайн (04 квіт. 2023 р., м. Харків): електрон. наук. вид. (Право, 2023) 48 ; *Стратегії суспільної безпеки і пробація: світові стандарти і національні цінності*: Матеріли II всеукраїнського наук.-пр. заходу (04 квітня 2024 р., м. Харків). Харків, 2024. <https://padlet.com/vvvgworkwww/padlet-rrgr2sulduxjqe9e> (дата звернення: 12.03.2024)

[2] Коваленко В. В. 'Органи наглядової пробації в Сполучених Штатах Америки' (2023) 10Юридичний науковий електронний журнал DOI https://doi.org/10.32782/2524–0374/2023–10/148 (дата звернення: 12.03.2024)

[3] Ворожбіт-Горбатюк В. В. 'Євроінтеграційний концепт організації впливу на суб'єктів пробації в Україні' (2024) 39 Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Право» 177–183 <https://doi.org/10.34142/23121661.2024.39.21> (дата звернення: 12.03.2024)

[4] Голіна В. В. (ред) *Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія.* (Право, 2020) 287

[5] Сокуренко В. В. 'Сучасний стан та перспективи розвитку української кримінології' (2023) 30 (3) Вісник Національної академії правових наук України 336–356 <https://doi.org/ 10 .31359/1993-0909-2023-30-3-336>

[6] Ягунов Д. В. *Пенітенціарна політика як складова соціального контролю : монографія* (Фенікс, 2020) 674

[7] Про пробацію: Закон України Документ 160-VIII, поточна редакція від 28.03.2024, підстава – 3342-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160–19#Text (дата звернення: 12.03.2024)

[8] –

вивчення стану фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я суб'єкта пробації. Безсумнівно, що така складна робота потребує від куратора пробаційної програми сформованої на високому рівні здатності до партнерства з фахівцями – працівниками соціальної сфери, педагогами, психологами, медиками, духівниками, іншими фахівцями. Глибинне вивчення і встановлення конкретних для суб'єкта пробації криміногенних факторів у контексті індивідуального запобіжного впливу часто межує з приватністю, вимагає високої моральності й усвідомленої відповідальності фахівців, які долучаються до реалізації пробаційної програми із суб'єктом пробації. Результати вивчення криміногенних факторів, за справедливим висновком В. Голіни, впливають на вибір методів ефективного запобіжного впливу[1]. В. Голіна акцентує увагу на тому, що принцип комплексності апріорно поєднується із диференціацією, коли об'єднуються зусилля організаторів і кураторів у реалізації пробаційної програми з метою найбільш точного диференційованого впливу на конкретного суб'єкта пробації і координації розвитку його особи в реальній дійсності. Зважаючи на аспекти запобігання фронтирній злочинності, варто особливу увагу приділити вивченню конфліктогенів, які, безумовно, впливають на криміногенні фактори, а, отже, і на методи запобіжного впливу на суб'єкта пробації у реаліях українського сьогодення.

Послуговуючись міркуваннями В. Сокуренка про актуальні аспекти сучасної кримінологічної науки, звернемо увагу на доцільність вивчення гуманістичних концептів реалізації пробаційних програм для запобігання фронтирній злочинності, яка досить повно охарактеризована у публікації автора[2], а також у статті Ю. Орлова[3]. У нашій статті ми, зокрема, послуговуємося визначенням: «Фронтирна злочинність – різновид злочинності, детермінованої кримінальними формами протікання конфліктів у зоні соціальних фронтирів»[4]. Соціальні фронтири зумовлюються різними культурними, соціально-економічними, політичними, іншими умовами життя суб'єкта пробації, які в реаліях воєнного стану посилюються об'єктивною загрозою життю і перманентним станом стресу усіх учасників реалізації пробаційної програми. Відсутність протягом тривалого часу системною роботи з формування ідентичності (психофізіологічної, соціальної і самоідентичності повнолітнього суб'єкта пробації) може привести до формального підходу в оцінках якості використання пробаційних програм як складника запобігання кримінальним правопорушенням.

На теперішній час в Україні реалізується п'ять пробаційних програм для повнолітніх суб'єктів пробації[5]. Кожна із таких програм покликана реалізувати специфічну мету, що вербалізовано у назві і змісті таких програм: «Зміна прокримінального мислення», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Подолання агресивної поведінки», «Формування життєвих навичок», «Подолання домашнього насильства». Крім того, реалізація пробаційної програми передбачає індивідуальний вплив на суб'єкта пробації через комплекс заходів, спрямованих на виправлення певного криміногенного фактору, що визначено причиною вчинення особою кримінального правопорушення[6], а також передбачає амбітну і важко вимірювану мету, як от: «змінити життя засудженого на краще»[7]. Вивчення змісту перелічених пробаційних програм дає можливість виокремити гуманістичні концепти і конкретизувати низку викликів, які потребують вивчення і мінімізації їх дії у контексті характеристик фронтирної злочинності (за висновками Ю. Орлова, це означає: передбачати «конфлікт ідентичностей, …мати політичну та/або релігійну мотивованість, безпеково-домінантну й солідаризуючу мотивацію; залежати від історичної та/або релігійно-догматич-

[1] Голіна В. В. *Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб*. (Національна юридична академія України, 2011) 120

[2] Сокуренко В. В.

[3] Орлов Ю. *Фронтирна злочинність: поняття, ознаки* (Харківський національний університетвнутрішніх справ, 2019) 334–336.

[4] –

[5] 'Пробаційні програми' (Пробація України, 2024). <https://www. probation. gov. ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/> (дата звернення: 12.03.2024)

[6] 'Види, мета та користь пробаційних програм' (Височанська об'єднана територіальна громада 02.11.2023) < https://vysochanska-gromada.gov.ua/news/1698912137/> (дата звернення: 12.03.2024)

[7] 'Пробаційні програми – дієвий інструмент роботи із засудженими до покарання з випробувальним терміном' (Охтирська міська рада, 11 травня 2024 р.) <https://okhtyrkamr. gov. ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8-%D0%B4%D1%96%D1%94%D0%B2%D0%B8%D0%B9-%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC/> (дата звернення: 12.03.2024)

ної (фундаменталістської) свідомості, спиратися на механізми постпам'яті, радикалізований дискурс, актуалізовані меми, символи[1]. Перелічені ознаки фронтирної злочинності не вичерпні, однак вони достатньою мірою корелюються з проголошеною ідеєю нової епохи Антропоцентру, тобто визнання того факту, що тепер саме людина є визначальною ланкою існування планети Земля[2]. Чинні на теперішній час пробаційні програми дали підстави визначити, що їх зміст спирається на такі гуманістичні концепти, як: визнання самоцінності людини, її основоположних прав і свобод; апріорність захисту людської гідності і громадської моралі, діяльна людяність у поведінці і діях; контроль і обмеження проявів асоціальної деструктивної поведінки суб'єкта пробації; забезпечення кращого життя через розвиток самої людини – суб'єкта пробації, підтримка чеснот (розумної творчості, самостійності мислення, розвитку і реалізації здібностей, неперервної самоосвіти); справедливість і свобода суб'єкта пробації у межах, визначених Законом, усвідомлена відповідальність за здійснений вибір, дотримання моральних стандартів; гармонізація норм етики і нових досягнень наук і технологій; об'єктивація потреби в систематичній рефлексії і розумному діалозі. Як бачимо, це достатньо розлогий перелік, в якому багато уваги приділено самоідентичності суб'єкта пробації. Водночас такі амбітні цілі і широкі переліки гуманістичних концептів потребують часу і систематичних корпоративних зусиль, участі громадськості в реалізації пробаційних програм. У той самий час обсяги програм передбачають 10–13 год. індивідуальної роботи, 20–26 годин групової роботи із повнолітніми суб'єктами пробації. Навіть якщо взяти до уваги, що суб'єкт пробації може бути зобов'язаний пройти кілька пробаційних програм, виникає сумнів, чи вдасться, наприклад, з-поміж широких завдань пробаційних програм за таку кількість годин змінити світоглядні орієнтири суб'єкта пробації і вмотивувати, навчити і навіть перевірити рівень самоідентифікації, соціальної і психофізіологічної ідентифікації суб'єкта пробації у межах конкретної пробаційної програми? До того ж, пробаційними програмами передбачено групову роботу із граничним наповненням груп до 12 осіб. Це посилює визначений дисонанс: чи можна змінити поведінку, світогляд, сформувати свідомість людини (йдеться про повнолітніх суб'єктів пробації) за цей визначений час, не керуючись аксіоматичним твердженням гуманістично спрямованої педагогіки, яка визначає чотири рівнозначні, але не рівноцінні чинники впливу на розвиток людини: спадковість; власне, сама людина; організований процес педагогічного, соціального, психологічного, інших видів впливу; найближче оточення людини (мікро- і макроколективи, в яких людина перебуває у процесі онтогенезу)? Яким чином реалізація пробаційної програми охопить ці чинники розвитку людини?

Також, ймовірно, в розробці і реалізації пробаційних програм йтиметься радше про виявлення, вивчення, аналіз причинно-наслідкових комплексів, що зумовлюють безпосередні фактичні причини, умови, ситуації, життєві обставини, інші аспекти зовнішнього середовища, які прямо впливають на поведінку особи – суб'єкта пробації, але не вичерпують криміногенні фактори/чинники, оскільки останнє поняття дещо ширше у порівнянні з комплексом. Як зазначено вище, кожна із затверджених пробаційних програм містить досить амбітну і розлогу мету. Наприклад, пробаційна програма «Зміна прокримінального мислення» передбачає: «досягнення позитивних змін у поведінці суб'єкта пробації шляхом розвитку та підтримки навичок конструктивного та критичного мислення, планування та постановки цілей, а також сприяння розвитку соціально прийнятних норм поведінки та навичок співпраці у взаєминах з оточуючими. Програма спрямована на позитивну зміну поведінки особистості через усвідомлення нею проблеми, збільшення її вмотивованості до змін, розвиток обізнаності та відповідних навичок»[3]. Результативність пробаційної програми прямо залежить від дотримання режиму і чіткого графіку проведення занять. На прикладі названої вище програми виокремимо так само аспекти, які потребують кореляції із сучасними напрацюваннями в галузі педагогічних, соціальних, поведінкових наук. Так, у змісті програми зазначено про те, що методологічним базисом є когнітивно-поведінкова терапія[4]; при цьому поза увагою фактич-

[1] Орлов Ю, 334–336.

[2] 'Учені оголосили про настання нової геологічної епохи Землі' (Життя, 2016) <https://life.pravda.com.ua/society/2016/08/31/217446/ > (дата звернення: 12.03.2024)

[3] Програма «Зміна прокримінального мислення» (2018). URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Probacijna-programa-Zmina-prokriminalnogo-mislennja-dlja-povnolitnih-sub-iektiv-probacii.pdf (дата звернення: 12.03.2024)

[4] –

но залишено ментально близькі родові психологічні, соціальні і теорії навчання дорослих, наприклад, цілеспрямованого формування почуття захищеності в колективі (А. Макаренко), кордоцентричне вчення і філософія вдячності (Г. Сковорода), національно спрямованого трансформаційного навчання дорослих (М. Драгоманов, Х. Алчевська), ортобіотичного підходу і дослідного навчання гігієни (І. Мечников), аргументованої дії (Айзек та інші), наративної психології, теорії мотивації і розвитку професійної свідомості, неупередженості (Дж. Адасм) та ін. Також поза увагою під час розробки пробаційних програм лишилися питання специфіки соціально-виховної роботи з повнолітніми суб'єктами пробації, а саме:

– глибинне вивчення й урахування криміногенних потреб у такому значенні: «…актуальні фактори ризику, оцінка яких свідчить про високу вірогідність їх впливу на виникнення протиправної (криміногенної) поведінки особи та потребу у заходах впливу для зменшення або усунення такого впливу»[1];

– стратегії реалізації пробаційної програми мають враховувати реалії навчального, інформаційно-дорадчого, комунікаційного, технологічного та інших видів забезпечення соціально-виховної, пропедевтичної роботи, системної профорієнтаційної, право-просвітницької роботи, соціальної психологічної підтримки повнолітніх суб'єктів пробації;

– у реалізації стратегій пробаційної програми у конкретний момент дійсності з конкретним контингентом суб'єктів пробації і куратором пробаційної програми слід враховувати специфіку реалій (можливість використання інформаційно-комунікаційних технологій, опору на традиції і попередній досвід, долучення до реалізації пробаційної програми представників громади, освітян, працівників соціальних служб, інших; осмислення факту контраверсії технологій як ресурсу пробаційної програми (наприклад, опанування новою технологією чи цифровим застосунком може зумовити посилення наявної детермінанти злочинності чи появу нової тощо);

– аксіоматичної вимоги опори на попередній досвід (прийняття людини як самоцінності з її персональною історією – наративом), мотивацію і самостійність (дорослу людину не можна змінити, можна лише спонукати до роздумів і самоаналізу, самостійних дій унаслідок такого самоаналізу, створити умови для активної самоідентифікації), практичну спрямованість усіх соціально-виховних прийомів, засобів і заходів (адже доросла людина вкрай рідко відкрита для переконування, має сформовані цінності-смисли і поведінкові стереотипи);

– серед методичного інструментарію в реалізації пробаційних програм із повнолітніми суб'єктами пробації непересічне значення має трансформація родового досвіду й осяяння, так званий ага-ефект, що досить широко практикується у США[2], Великій Британії серед офіцерів пробації. Практично це передбачає створення ситуацій, коли суб'єкт пробації може побачити реальні події свого життя під іншим кутом зору. Це дає можливість створити умови зміни глибинних світоглядних установок за допомогою сильних емоцій, особисто вартісних вражень, які є своєрідним «пусковим механізмом» трансформації світоглядних і поведінкових установок. Також вартим уваги в реалізації пробаційних програм є: використання потенціалу кризи (невідповідності бажаного і реального)[3]; практика визначення особистої вигоди суб'єкта пробації (система перспектив за А. Макаренком як мотиватор правослухняної поведінки); час для продуктивного прояву критичного мислення.

Висновки. Розглядаючи гуманістичні концепти пробаційних програм у вирішенні завдань запобігання кримінальним правопорушенням, слід звернути увагу на потребі конкретизації очікуваних результатів опанування пробаційної програми. На наш погляд, необхідно застосувати компетентнісний підхід, який у порівнянні із знаннєвою парадигмою, використаною в змісті чинних пробаційних програм, має переваги, оскільки він спрямований на діяльність суб'єкта пробації і дає можливість перевірити за допомогою об'єктивно розроблених критеріїв рівень сформованої здат-

[1] Методичні рекомендації щодо проведення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення засудженими до позбавлення волі. Міністерство юстиції України, № 1021-27-20 від 26.11.2020. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/Metodichni-rekomendacii-ORP.pdf (дата звернення: 12.03.2024)

[2] 'Probation and Pretrial Services' (United States Court, 2024). <https://www.uscourts.gov/services-forms/probation-and-pretrial-services> (дата звернення: 12.03.2024)

[3] Karla Gutierrez '3 Adult Learning Theories Every E-Learning Designer Must Know' (ATD, March 2021) <https://www.td.org/insights/3-adult-learning-theories-every-e-learning-designer-must-know> (дата звернення: 12.03.2024)

ності правослухняної поведінки, позитивної психофізіологічної і соціальної компонент, соціально-орієнтованого світогляду, а також самоідентифікації. У результаті дослідження ми дійшли висновку про доцільність перегляду граничного навантаження кожної пробаційної програми. Актуалізовано потребу розширення методологічного базису і методичного інструментарію у комплексі заходів запобіжного впливу з урахуванням національних досягнень науковців-антропологів, досвіду і кращих конструктивних світових практик. Зокрема, вбачаємо перспективу вивчення способів формування ідентифікацій суб'єктів пробації із досвіду США, які поєднують успіх пробації із професійною ідентичністю і відданістю цілям і цінностям, орієнтованим на чітко визначений очікуваний результат. У досягненні успіху так само мають враховуватися роль взаємозалежності й співпраці з громадою та використання місцевих інновацій. Громадський нагляд і партнерство дасть можливість реалізувати стратегії суспільної і громадської безпеки, сприяти довготривалим позитивним змінам у світогляді і поведінці повнолітніх суб'єктів пробації на засадах людиноцентричності й усвідомленої відповідальності (коли поведінку визначають ціннісні дії ідентичності). Мінімізувати виявлені чи можливі конфлікти ідентичностей, що зумовлюють чи посилюють прояви фронтирної злочинності в конкретний момент буття, можна через використання культурно споріднених, ментально родових теорій і підходів у методології пробаційних програм. Формальне калькування зарубіжних підходів і теорій може стати на заваді практичному втіленню гуманістичних концептів у роботі із повнолітніми суб'єктами пробації. Відкритість, підзвітність і партнерство із закладами вищої освіти, соціальними інституціями, науковими установами, представниками виробничої сфери і бізнесу дасть можливість цілеспрямовано проводити контингентні заходи, передбачені пробаційними програмами, з метою цілеспрямованого запобігання кримінальним правопорушенням.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Plan dii Rady Yevropy dlia Ukrainy na 2023–2026 roky «Stiikist, vidnovlennia ta vidbudova» CM(2022)187, 29 lystopada 2022. Dokument pidhotovleno Dyrektoratom z koordynatsii prohram. Dokument zatverdzheno Komitetom ministriv Rady Yevropy 14 hrudnia 2022 (CM/Del/Dec(2022)1452/2.4). <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023–2026-ukr/1680aa8282 (in Ukrainian)
2. Pro probatsiiu. Zakon Ukrainy (2015) Dokument 160-VIII, potochna redaktsiia vid 28.03.2024, pidstava – 3342-IX < https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160–19#Text (in Ukrainian)
3. Metodychni rekomendatsii shchodo provedennia otsinky ryzykiv vchynennia povtornoho kryminalnoho pravoporushennia zasudzhenymy do pozbavlennia voli. Ministerstvo yustytsii Ukrainy, № 1021-27-20 vid 26.11.2020. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/Metodichni-rekomendacii-ORP.pdf (in Ukrainian)
4. Prohrama «Zmina prokryminalnoho myslennia» (2018). URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Probacijna-programa-Zmina-prokriminalnogo-mislennja-dlja-povnolitnih-sub-iektiv-probacii.pdf (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

1. Iahunov D. V. *Penitentsiarna polityka yak skladova sotsialnoho kontroliu* [Penitentiary policy as a component of social control] : monohrafiia (Feniks, 2020) 674 (in Ukrainian)
2. Holina V. V. (*Zapobihannia zlochynnosti (teoriia i praktyka)* [Crime prevention (theory and practice)] : navch. posib. Kharkiv (Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy, 2011) 120 (in Ukrainian)
3. Orlov Yu. *Frontyrna zlochynnist: poniattia, oznaky* [Frontier crime: concepts, signs]. (Kharkivskyi natsionalnyi universytetvnutrishnikh sprav, 2019) 334–336. (in Ukrainian)

Edited books

4. Holina V. V. (red) *Zmenshennia mozhlyvostei vchynennia zlochyniv: stratehichnyi pidkhid* [Reducing opportunities to commit crimes: a strategic approach] : monohrafiia (Pravo, 2020) 287 (in Ukrainian)

Journal articles

5. Aleksieiev I. S. 'Orhanizatsiino-pravovi osnovy diialnosti orhanu probatsii' [Organizational and legal bases of activity of the probation body]. (2018) 2 Derzhava ta rehiony. Ser. Pravo 52–57 (in Ukrainian)

6. Vorozhbit-Horbatiuk V. V. 'Yevrointehratsiinyi kontsept orhanizatsii vplyvu na subiektiv probatsii v Ukraini' [European integration concept of the organization of influence on subjects of probation in Ukraine] (2024) 39 Zbirnyk naukovykh prats KhNPU imeni H. S. Skovorody «Pravo»177–183, apr. 2024. <https://doi.org/10.34142/23121661.2024.39.21 > (in Ukrainian)
7. Kovalenko V. V. 'Orhany nahliadovoi probatsii v Spoluchenykh Shtatakh Ameryky' [Supervisory probation authorities in the USA] (2023) 10 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal <DOI https://doi.org/10.32782/2524–0374/2023–10/148> (in Ukrainian)
8. Kolb O. H. Probatsiia yak odyn z napriamiv protydii kryminalnii subkulturi. [Probation as one of the ways of countering the criminal subculture] (2012) 4 Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav 141–150. (in Ukrainian)
9. Sokurenko V. V. 'Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku ukrainskoi kryminolohii' [The current state and prospects for the development of Ukrainian criminology.]. (2023) 30 (3) Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy 336–356. (in Ukrainian)

Thesis

10. Bohatyrova O. I. 'Probatsiia v Ukraini: humanizatsiia derzhavnoi polityky u sferi vykonannia kryminalnykh pokaran' [Probation in Ukraine: humanization of state policy in the field of execution of criminal punishments] (dys. doktor. yurid nauk Kharkivskyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2014) (in Ukrainian)

Conference paper

11. *Realizatsiia prav zasudzhenykh v suspilstvi zmin: naukovyi i prykladnyi dyskurs* [Realization of the rights of convicts in the society of changes: scientific and applied discourse] : daidzhest stend. dop. nauk.-metod. seminaru u formi kruhloho stolu onlain, 04 kvit. 2023 r., m. Kharkiv : elektron. nauk. vyd. Kharkiv : Pravo, 2023. 48 (in Ukrainian)
12. *Stratehii suspilnoi bezpeky i probatsiia: svitovi standarty i natsionalni tsinnosti*. [Public security strategies and probation: global standards and national values]. Materily II vseukrainskoho nauk.-pr.zakhodu (04 kvitnia 2024 r., m. Kharkiv). Kharkiv, 2024. <https://padlet.com/vvvgworkwww/padlet-rrgr2sulduxjqe9e (in Ukrainian)

Websites

13. 'Vydy, meta ta koryst probatsiinykh prohram' [Types, purpose and benefits of probation programs] (Vysochanska obiednana terytorialna hromada 02.11.2023) <https://vysochanska-gromada.gov.ua/news/1698912137/> (in Ukrainian)
14. 'Probatsiini prohramy – diievyi instrument roboty iz zasudzhenymy do pokarannia z vyprobuvalnym terminom' [Probation programs are an effective tool for working with those sentenced to probation] (Okhtyrska miska rada, 11 travnia 2024 r.) <https://okhtyrkamr. gov. ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8-%D0%B4%D1%96%D1%94%D0%B2%D0%B8%D0%B9-%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC/> (in Ukrainian)
15. 'Probatsiini prohramy' [Probationary programs.]. (Probatsiia Ukrainy, 2024) < https://www. probation. gov. ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/ (in Ukrainian)
16. Ucheni oholosyly pro nastannia novoi heolohichnoi epokhy Zemli. [Scientists have announced the beginning of a new geological epoch of the Earth]. (Zhyttia, 2016) <https://life.pravda.com.ua/society/2016/08/31/217446/ (in Ukrainian)
17. 'Probation and Pretrial Services' (United States Court, 2024). <https://www.uscourts.gov/services-forms/probation-and-pretrial-services> (in English)
18. Karla Gutierrez '3 Adult Learning Theories Every E-Learning Designer Must Know' (ATD, March 2021) <https://www.td.org/insights/3-adult-learning-theories-every-e-learning-designer-must-know> (in English)

Ворожбіт-Горбатюк В. В.
Гуманістичні концепти пробаційних програм у вирішенні завдань запобігання кримінальним правопорушенням

У статті автор актуалізував проблему інтерпретації гуманістичних цінностей і концептів, які визначають цільові, змістові і процесуальні аспекти використання пробаційних програм у комплексі заходів і засобів запобігання злочинності. Акцентовано увагу на контекст фронтирної злочинності, що зумовлено запровадженим в Україні воєнним станом. Автором конкретизовано гуманістичні концепти пробаційних програм у вирішенні завдань запобігання кримінальним правопорушенням, а саме: ідея визнання самоцінності людини, її основопо-

ложних прав і свобод; апріорність захисту людської гідності і громадської моралі, поняття діяльної людяності у поведінці і діях усіх учасників реалізації пробаційної програми; вимога контролю і обмеження проявів асоціальної деструктивної поведінки суб'єкта пробації; ідея забезпечення кращого життя через розвиток самої людини – суб'єкта пробації, підтримку чеснот; ідеї справедливості і свободи суб'єкта пробації у межах, визначених Законом; поняття усвідомленої відповідальності за здійснений вибір, дотримання моральних стандартів персоналом пробації; вимога гармонізації норм етики і нових досягнень наук і технологій; об'єктивація потреби в систематичній рефлексії і розумному діалозі. Перелічені гуманістичні концепти у вигляді ідей, понять і об'єктивної потреби в рефлексії і діалозі визначено дуже широко. Автором звернено увагу, що у перелічених гуманістичних концептах поза увагою залишаються ідеї, поняття і вимоги, які ментально близькі повнолітнім суб'єктам пробації, осмислені персоналом пробації на основі традиційних і інтерактивних способів психолого-педагогічного, соціально-виховного впливу на повнолітніх суб'єктів пробації. Це зокрема такі гуманістичні концепти: ідея формування почуття захищеності в колективі; ідеї трансформаційного навчання дорослих, ортобіотичного підходу і дослідного навчання гігієни, поняття кордоцентричного вчення і філософії вдячності, поняття теорії аргументованої дії, наративної психології, теорії неупередженості. У статті запропоновано під час розробки пробаційних програм враховувати специфіку соціально-виховної роботи з повнолітніми суб'єктами пробації, а саме: вивчення й урахування криміногенних потреб; реалій навчального, інформаційно-дорадчого, комунікаційного, технологічного та інших видів забезпечення соціально-виховної, пропедевтичної роботи, профорієнтаційної, право-просвітницької роботи, соціальної психологічної підтримки повнолітніх суб'єктів пробації; у роботі із конкретним контингентом суб'єктів пробації куратором пробаційної програми слід ураховувати специфіку реальних можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій, опори на традиції і попередній досвід, долучення до реалізації пробаційної програми представників громади, освітян, працівників соціальних служб та ін.; осмислення факту контраверсії технологій як ресурсу пробаційної програми. Автором убачається доцільність вимоги опори на попередній досвід, мотивацію і самостійність, практичну спрямованість усіх соціально-виховних прийомів, засобів і заходів. Серед методичного інструментарію в реалізації пробаційних програм з повнолітніми суб'єктами пробації цікавим є практика використання осяяння, ага-ефект. Практично це передбачає створення ситуацій, коли суб'єкт пробації може побачити реальні події свого життя під іншим кутом зору. Також вартим уваги в реалізації пробаційних програм є використання потенціалу кризи, системи перспектив.

***Ключові слова**: гуманізм, концепт, усвідомлена відповідальність, пробаційна програма, соціально-виховна робота, психологічна підтримка, ресоціалізація, реабілітація, права людини.*

Vorozhbit-Gorbatyuk V. V.

Humanistic concepts of probation programs in solving the problems of criminal offenses prevention

In the article, the author updated the problem of interpretation of humanistic values and concepts that determine the target, substantive and procedural aspects of using probation programs in the complex of measures and means of crime prevention. Attention is focused on the context of border crime, which is caused by the martial law introduced in Ukraine. The author specified the humanistic concepts of probation programs in solving the tasks of preventing criminal offenses, namely: the idea of recognizing the self-worth of a person, his fundamental rights and freedoms; a priori protection of human dignity and public morality, the concept of active humanity in the behavior and actions of all participants in the implementation of the probation program; the requirement to control and limit manifestations of antisocial destructive behavior of the subject of probation; the idea of ensuring a better life through the development of the person himself – the subject of probation, the support of virtues; ideas of justice and freedom of the subject of probation within the limits defined by the Law; the concept of perceived responsibility for the choice made, compliance with moral standards by the probation staff; the requirement of harmonization of ethical norms and new achievements of science and technology; objectification of the need for systematic reflection and intelligent dialogue. The listed humanistic concepts in the form of ideas, concepts and the objective need for reflection and dialogue are very broadly defined. The author draws attention to the fact that in the listed humanistic concepts, ideas, concepts and requirements that are mentally close to adult probation subjects, understood by the probation staff on the basis of traditional and interactive methods of psychological-pedagogical, social-educational influence on adult probation subjects, are left out of consideration . In particular, these are the following humanistic concepts: the idea of forming a sense of security in the collective; ideas of transformational education of adults, orthobiotic approach and experimental hygiene education, concept of cordocentric teaching and philosophy of gratitude, concept of theory of reasoned action, narrative psychology, theory of impartiality. The article proposes to take into account the specifics of social and educational work with adult subjects of probation during the development of probation programs, namely: study and consideration of criminogenic needs; the realities of educational, information-advisory, communication, technological and other types of provision of social-educational, propaedeutic work, vocational guidance, legal-educational

work, social psychological support of adult subjects of probation; in working with a specific contingent of probation subjects, the curator of the probation program should take into account the specifics of the real possibilities of using information and communication technologies, relying on traditions and previous experience, involving community representatives, educators, social service workers, and others in the implementation of the probation program; understanding the fact of the controversy of technologies as a resource of the probation program. The author sees the expediency of the requirement to rely on previous experience, motivation and independence, the practical orientation of all socio-educational techniques, means and measures. Among the methodological tools in the implementation of probation programs with adult probation subjects, the practice of using enlightenment, the aha effect, is interesting. Practically, this involves creating situations where the subject of probation can see the real events of his life from a different point of view. Also worth paying attention to in the implementation of probation programs is the use of the potential of the crisis, the system of prospects.

Key words: *humanism, concept, perceived responsibility, probation program, social and educational work, psychological support, resocialization, rehabilitation, human rights.*

Стаття надійшла до редакції:20.04.2024 р.
Прийнята до друку: 20. 05.2024 р.